

ACC. N:R. 4909

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Småland Upptecknat av: Frans Pettersson
Härad: Kinnared Adress: Smårumåla, Urshult
Socken: Urshult Berättat av: Densamme
Uppteckningsår: 1937 Född år 1884 i Urshult.

Uppteckningen rör Havvoddling (prax i H. 8. 10.)

Skriv endast på denna sida!

5/sid.

Landskap: Småland Upptecknat av: Frans Petersson.
Härad: Linnesele Adress: Smålamåla, Ushult.
Socken: Ushult Berättat av: Frans Petersson
Uppteckningsår: 1937 Född år 1884 i Ushult

1

Uppteckningen rör Flaxodling.

På 1850-talet odlades här i Ushults socken två vitkorniga havresorter, nämligen "spethavre" och "plymhavre". Eftersom "plymhavren" i regel blev så grovkornig, att den mera liknade korn än havre, blev den av en del jordbrukare benämnd "kornhavre" (koånhavre). Under det att "plymhavren" eller "koånhavren" hade börjat odlas här först på 1840-talet var "spethavren" tråkigen betydligt äldre på den här trakten. Medan "plymhavren" hade ringa bröst (bröst), var "spet-

havren försedd med kraftigt utvecklad
sådan, som av de gamla benämndes "munto"
eller skägg (skägg). Plymhavrens ax eller
vipa (veppa "axsveppa" - "aj'sveppa") fick
alltid likheten av en plym, därav hav-
rens namn. På 1860-talet började man
odla en havresort, som var svartkornig,
varför den blev kallad svarthavre (schack-
havre). Först på 1880-talet blev Prost-
steierhavren känd, och sedan denna havre,
som på vårt mål fick namnet "Prostjä-
havre", blivit odlad i omkring tjugo-
fem år, fick den i sin tur lämna
rum för nyare sorter.

Ushultsbönderna togs i regel utsädes-
havre (säckhavre) av egen skörd (au egen
gröe). Kom någon gång nytt utsäde

till en bondgård, så härstammade det samma
vanligtvis från någon i närheten av Hrs-
hult liggande hergård, exempelvis Jäts-
berg. Köpte en bonde "säähavre" från Jäts-
berg, så fick denna havre efteråt heta
"jättsbergshavre" (jättsbäjs-havre), oavsett
dess förra namn, dess ursprung och färg.
En och annan "smaubonge" eller "töäpare",
för vilken det på den egna steniga lilla
tegen skördade spannmålspartiet ej räckte
till utsäde, plögade köpa sitt behov
av "sääsä" på torget (töäjät=töäjät) i
Tiagsyd, där på de på vären hållna
"töäidaane" stora mängder spannmål från
det på såd rika Väiketsång saluhölls.
Glade ägaren till en liten gård många
munnar att mätta, vilket hade till

följd, att han varje år blev nödsakad
att köpa utsäde, så kunde hans bättre
situerade granne, som ägde större jordbruk,
saga om denna lilla gård: "Då växe inga
säsasj på den gården."

De gamla havresorterna voro synner-
ligen hårdiga. F. d. soldat Rydberg, Möl-
kulla, född år 1856, berättar, att man
före någon gång sådde havre på mass-
mark, medan tjälen ännu var kvar
i densamma. Glade man på en gård odlat
en messe, vars botten var så pass lös,
att den ej förmådde bära dragdjuren,
så besädde man densamma med havre
vid den tidpunkt på våren, då sol och
vårregn hade hunnit tina upp ~~ett~~ par
tum av det översta lagret av den i gården

varande tjälen. I detta tunna jordlager
harvade (haavade) man därefter ned
havren. Var det en vår ingen tjäle
i mossen, så fick man medels peta-
tishacken (päähackå) hacka ned havren
på densamma.

En gammal man, före bonden Bengt
Magnusson i Degerhaga, född år 1840
död år 1933, berättade, att man någon
gång sått hälle på tjäle redan i
slutet av mars. Och denna hälle blev
överdådig. "Flan blåj strå som vass",
yttrade gamle Bengt.

Både plymhavren och spethavren "vå-
styva i strået", men under det att
plymhavren eller "koånhavren" gav betyd-
ligt mera i skäppen än spethavren, gav

den senare kanske något mera kalk. Laddes någon av dessa två havresorter i mitten av maj och den följande sommaren omväxlade med regn och solskin (då blåj blåningsväa), "så blåj havren moen kringse den fjärste septembå (setembå)". På mossmark behövde havren i regel en något längre utvecklingstid än på åker.

Minst 30 år ha förflutit, sen den gamla spethavren "döe ut" här i Ushult. "Köän havren" räknas äventledes till de numera halot förgätne havresorterna.

Den mest lämpliga jorden för havreodling var vallbrott eller "jämsravningsplac", d. v. s. sådan åker som under föregående år varit klöver eller annat höfodegräs. Även på "pääjää", "köänjää" eller "räjää",

eller sådan jord, där man under det föregående året odlat potatis, korn eller råg, sådde man havre, medan man förtroöstansfullt tänkte: "Växer då havre anstas (hos andra jordbrukare), så växer då väl hos me mä". Den otjänligaste jorden för havre var sådan jord, som under den föregående sommaren blivit havre, ty "samme akä kan inte ge tvann havragräs åtte ing anna, utan att en ska å småj åvå an mä minna dyngge." De flesta jordbrukarna dröge sig därför i det längsta för att odla havre på samma åker två år efter varandra. Men på mosse sådde man havre på samma teg (ruta: måsaruta) både två och tre och än flera år å rad. Detta kom sig därav, att på ^{det} mest lätta mossan

var havren det enda säde, som var lämpligt för odling.

Mossarna uppdelades i tre klasser, vilka kallades: "Fastmarksråsa", "blötbonnsråsa" och "skovråsa", till vilken senare klass även räknades "pjasråsa". "Fastmarksråsen" utgjordes vanligtvis av ett utdiktat fastmarksskär, där ungefär hälften av den genom odling och kultivering uppluckrade myllan bestod av mossjord, under det att den andra hälften utgjordes av grus, sand eller pinne (mojå). En dylik fastmarksråsa var i regel översädd (ävisädd) med större och mindre jodstenar. "Blötbonnsråsen", som för det mesta utgjordes av en gammal sjöbotten (sjöbotten) där "matjån" bestod av förmultnad sjö-

vass, var utomordentligt bödig och gav rika skördar, även om den endast undantagsvis blev oidentligt övergödslad. "Pjasmåsen", som bestod av förmodligen vittmossa (vettmås) och andra mossor, "hållt få åren hälsken måse (en opålitlig mosse), som sällan ga nån redia gröe." Till samma klass som "pjasmåsen" hörde den av tor och kalut sterilt flygskorvjord bestående "skorvmåsen".

Sedan klöver omkring år 1855 börjat odlas på en och annan gård här i Ushult och efter år 1865 blivit allmän, började bönderna tillämpa ^{antingen} en sex- eller en sjuårig växtcirkulation för sina åkrar. Den sexåriga cirkulationen såg ut ungefär så här:

"Första avät: råj (rårw).
 Andra avät: jämsauning (klövä).
 Trea avät: jämsauning.
 Fjära avät: havre.
 Femta avät: pära.
 Sjätte avät: koän."

Den sjuåriga växtcirkulationen
 lydde som följer:

"Första avät: råw.
 Andra avät: jämsauning.
 Trea avät: jämsauning.
 Fjära avät: jämsauningshavre.
 Femta avät: pära.
 Sjätte avät: pärsjåshavre.
 Sjunde avät: koän."

Latte man ej petatis på all "jämsaunings-
 havrejoän", så sådde man korn på återstoden.

av densamma. På en liten del av "jämsa-
ningsplacet" sådde man lin- eller här-
frö (Chöäfrö). I stället för att så havre
på "pääjään" sådde en hel del "jööberu-
kare" korn eller råg på densamma. Man
aktade sig i regel nog för att "sau-
ijäin" sin åker oftare än var sjätte
eller sjunde år, ty redan före 1840-talet
hade man väijat förmäcka, att en med
klöverfrö allt för ofta besädd leg bli
lätt "klöverträtt".

Glömsädden (havrasädden = havrasau-
ningen) utfördes vanligtvis under loppet
av maj månad. Kom våren tidigt, så
"södde" man våren (vauvääjen) i
tiende veckan (timme veke) eller veckan
27 april - 3 maj, varefter "åkerhavren"

(akåhavren) såddes i "ninne veke" eller under
veckan 4-10 maj. Glämn man ej avsluta havre-
sådden på åkern under denna tid eller
man hade mossar, som hunnit torka till
så pass, att de blivit tjärliga att beså.
så fortsatte man med "havresåddningen"
under hela åttonde veckan (auttonne veke)
eller tiden 11-17 maj. "Ljunne veke", den
18-24 maj, var "päävekan", under vilken
tid potatisen sattes. I början av "sjätte
veke", den 25-31 maj, avslutade man sådden
av "mosshavren" (måshavren), varefter
man i slutet av samma vecka "sådde
koän". Men var vären sen, kunde det
hända, att havresådden ej avslutades
förrän i "femte veke", den 1-7 juni. Ja,
även i "fjäre veke", den 8-14 juni, har man

sått havre, som sedan hunnit mogna (mona), innan höstkällden (höstköllän) kommit.

Var man ej fullt övertygad om, att den till "säjasäj" avsedda havren var grebar (färia), så fyllde man en gammal träsko med fuktig (rauli) matjord, var i man "påtade ne" äjt tietals havrakån", varefter "träskoan" ställdes undan i en måla inne i stugan. Glände det, att av dessa tio korn minst åtta grodde (loope opp), så var havren "sääfäria" (duglig till utsäde).

De vid sådden använda redskapen utgjordes av "fjääjkröken" och "saumantti". "Fjääjkröken" bestod av en uppsliten "päähaka", som var försedd med ett mellan tre och fyra alnar långt träskäp. "Sau-

mantlet" utgjordes av ett runt, med flat botten försedd trämått, som höll fjorton tum i diameter och som var sex åtta tum djupt. Stammen till "saumantlet" eller "saskäppan" bestod av ett kanske ett kvarts tum tjockt trästycke av furu eller gran, vars två på varandra lagda ändar sammanhölls med ett par genom ändarna gående vidjeringar (vejsbang). Låmåttets botten (saumanttabotten) höll stadigt fast vid "stammen" medelst små trädubbar (träjdubbar), vilka var inslagna i nedre kanten av stammen. Vid saskäppans övre kant fanns på dess ena sida en liten järnring, på dess andra ett handtag (hangtak) eller "grepe" av trä. Då "saumannen" hade

4902

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

15

flytt sitt "saumantt" med "sägäsaj" och
skulle börja "saadden", band han på sig
en rem eller "sno", som kallades "sausmo",
"saurem", "saumanttasno" eller liknande,
och som gick över hans högra axel och
över hans vänstra höft. I den nedre
delen av denna "sno" fanns en liten "stark
traskrick", som kallades "sausmekrick"
eller "sauremmakrick". Sedan "saumannen"
hållt "sauremmakriken" fast i den
vid "saumanttet" anbragta lilla "jäsnar-
ringen", fattade han med sin vänstra
hand tag i "sauskläppans grepe", var-
efter sådden begynte.

Den åtta eller tio alnar breda såbredd,
som såningsmannen, tog framför sig,
när han under såningsarbetet gick fram

över åker, benämndes "fjärje" (fjääje). Den person, som "fjäajade", d. v. s. drog "fjäaj-
kraken" efter sig i åkermyllan, så att en
biten fåra (fää = fjääj-fää) uppstod, kallades
"fjäajare".

Då en högerhänt (höjähändä) säningsman
vars sysselsatt med sädd på en åker, så sådde
han ut en handfull säd på fjärjens
högra del, just som han under gåendet
längs "fjäajens mettbredd" satte fram
sin vänstra fot, varefter han "saudde"
ut en handfull på fjärjens vänstra
del, just som han satte fram sin högra
fot o. s. v.. Önskade en bonde öva upp
sig i konsten att så säd med båda
händerna, så skaffade han sig ett "sau-
mannst", som hade en sådan form, att

det låg väl an mot hans mage, vilket gjorde, att det med tillhjälp av "samsnen" hölls stadigt fast vid hans kropp, varför han kunde ha båda sina händer fria för sättningsarbetet.

När man sådde råg, skulle "sättningsmannen" ha ett "rågkån" i munnen, för att "rågen" inte skulle markätas", men något liknande icke vid korn- eller "havrasädd".

Efter avslutad sädd "havarades havren ut" med jänkhavv eller trähavv".

Sedan havvningen slutförts, karshavarade (kärshavarade) man åkern för att tullen inte skulle kunna taga den väntade skörden.

Till sist "kobbade" man "havrakån" (havrakån) med en ungefär tre armar

lång bok- eller ekstock, som benämndes
"kobb", och som var minst tolv tum i
"gömskåning". I ändarna av denna "kobb"
satta grova med spinthål försedda järn-
dubbar, i vilka hästskaklarnas eller
"oxadiäktarnas" dragjärn fasthåktades.

Så snart harefältet blivit "kobbat",
så fick man "ansa jöståjrnarna", som fun-
nes på detsamma. Sedan man med en
"päähacka" skrapat bort all den på dessa
stenar liggande "matjörn", sopade man med
en "kaust" eller en löv eller "ajneruka"
av de "hannakörn", som funnes kvar
på de nu nakna stenören. Även
den runt fältet varande renen (räjnen)
skrapades ren och gjordes fin.

Ordet "veldhavne" har begagnats

som beteckning för ogräset med samma namn. Ordet lanthave kan upptecknaren ej erinra sig ha hört.

Y vilket mögnadsstadium havren skulle befinna sig, när han skulle anses vara mogen, var en fråga, vare meningarna givetvis varo delade. Det här ha funnits tre slags mögnad. "Glavren ä så haat moen, så att han råjnt skrapla, nå äjn röie ve an. Dä ä teset ä lätt an bli sau därre ävåmoen, så si äjn håjlan kopå an seunnår ut pau joåna (ramlar ut axen) ä bliå te ingen nåtta." Ja, så sa skördgammarna (skwarekåingåna) om övermogen have. "Glavren ä moen i axen men gröna pau halmen", hette det, när endast axvipporna hunnit vitna, under det att

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

havrestråna ännu behålla en gulgrön färg.
"Glavren mona jämnt på den hånneakån,
ho då kan komma se. Sjå hopå ax ä
moena, men anu ä at inte", sa man
om havre, som blivit jämnt mogen.
För sexti ä sjutti år sen lät man i
regel säden bli hårdare mogen, än vad
som nu för tiden är brukligt.

För sjuttiofem år sedan skars all
säd med skära, varvid nekarna band-
des med band, som benämndes "dubbla
nekabang" eller "dubbla bang". När i
vår tid mejning av havre förekom-
mer, så bindes varje nek med några
direkt från den avmejade skäran (skavän)
tagna strån, vilka viras om neken,
 varefter strånas axändar bindas eller
snas samman med deras rot- eller stubbi

ändas till en knut eller en "knorr".

Ett dylikt band kallas "enkelt nekabang" eller "enkelt bang".

Då man under "rāj-ā koānskuān" gjorde "dubbla nekabang", så tog man en handfull sädesstrån (sāstrān), som man delade mitt itu på så sätt, att man tog hälften av ~~partiet~~ i vardera handen. Sedan man lagt de två delarna i kors över varandra ett par tum nedanför axen, band man dem samman med varandra medelst en enkel knut mitt över korset, varefter man snodde ett par strån några varv om knuten för att hindra denna att gå i sär. På detta sätt räddades de i nekabandet befätlige axen från att förstöras (fästyras), vilket givetvis ej kunde

LUNDS UNIVERSITET
FOLKMINNESMUSEUM

ha förhindrats, ifall man av stråna hade gjort ett "enkelt nekabang".

De dubbla nekband, som under "hävra-
skuån" kommo till användning, avvecklade
i form från "råg-å koånbangen" på så sätt,
att under det de sistnämnda bandens två-
ne delar sammanhöllas medelst en enkel
knut, som kallades "axaknut", så hölles
"hävrabangets" två delar samman med var-
andra medelst en snodd "knorr", som an-
bringades tätt nedanför axen. Denna
"knorr" fick i likhet med råg- och koå-
bandens axknut ävenledes beta "axaknut".
(ajsaknut).

Sedan skördekvinnan (skuarekärningen)
gjort ett "nekabang" och lagt det på
marken med "axaknuten" uppåt, fällade

han med sin högra hand sin "säskära"
och begynte skära, under det att han
med sin vänstra hand "stygade" de av-
skurna sädesstråna, så att dessa kom-
mo att intaga en lutande ställning (stau-
pan håll) mot den på rät varande säden.
Gedan han skurit en ett par alnar lång
och kanske tre kvarter bred skära, gick
han baklänges tillbaka för att skära
en ny men blott en halv alm bred "skära",
varvid han samtidigt och med skärens
hjälp samlade ihop den till de två
"skauråna" hörande säden. Den säd-
mängd, som han på detta sätt samlade
eller "saavade" ihop till ett fäng, kalla-
des "slauuning". I regel räckte en "slauuning"
till en nek, men var säden tunn, be-
hövdes det två "slauuninga" till att

LUND
UNIVERSITET
FÖR HJÄLP
MÄRKIN

få neken full. Så snart denna hade fått en ordinär storlek, band "skuas-kärningen" densamma medelst en "kant" eller en "knorr". Till skillnad från den vid nekbandets axändar befintliga knuten, som kallades "axaknut", blev den vid "nekasträngens stubbända" varande knuten benämnd "stubbaknut".

Då i slutet av 1860-talet mejning av säd med tie blev brukligt, så var det vid skörden av havre, som man först införde denna nya arbetsmetod. På 1870-talet började man meja även rågen, men korvet skars med skära till långt fram på 1890-talet.

Ännu finns i den här bygden en och annan gammal backstugusittare

eller backstugusittareänka, som skär
sin lilla sädesgröda med skära.]

25

På 1860-talet och före denna tid
torkades all säd på krake. Funan
krakningen av säden påbörjades, skulle
alla de skurna nekarna läggas i högar,
varvid det var sed, att alla nekarnas
tappändar lades mot söder. "Åjn
neka-höj" & "åjn råj-ella kaurakrake"
utgjordes av tio nekare, man till en
"koänkrake" räknades totalt dylika. När
man lade en en tio nekare stor "neka-
höj", placerades först fyra nekare tätt
intill varandra på marken, ovanpå dessa
lades tre nekare, därefter två och
allra överst en. Att mestadest ett
jämspett sätta ned krakar i mar-
ken kallades att "kotta ne kraka".

LUNDS UNIVERSITET
FOLKLIVSMUSEUM
Museum för 11997
Museum för 11997

Museum för 11997
Museum för 11997
Museum för 11997
Museum för 11997

Sedan man hade "kottat ne" en krake
neru om en "mekahöj" och omedelbart
invid dess stubbända, satte man på
kraken en nek, som ställdes precis upp-
rätt med "stubbänner" tryckt mot marken,
och som benämndes "stubbanecken".

Vid krakning av havre och råg använde
man två "stubbaneå", men vid
krakning av korn räckte det till
med blott en dylik. Överpå "stubba-
necken" krakade man nu alla de
övriga till "mekahöjen" hörande mekarne
horisontalt på varandra, varvid alla
"mekabangen" kommo att ligga runt
kraken, medan mekarne toppändar
pekade mot norr. Denna metod att
kraka säd, vilken på denna ort lär ha
använts i årtusentiden, brukas ännu

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

27 Sm. Kinnarödd Wersbult 1937

4902

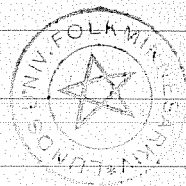
1884 i Wersbult

i vår tid av en stor del av den här
byggdens jordbrukare.

27

Någon gång i slutet av 1870-talet
började man på en och annan gård
torka havren i "halltrava". En dylik
halltrava sattes alltid i riktningen
norr-söder. Sedan man hade "satt
opp" två mekar mot varandra, satte
man upp ytterligare två, vilka ställ-
des så, att de lätt stödde det första
paret. Sedan man utökat mekantalet
till totalt, d. v. s. sex par mekar,
så var halltraven färdig.

När man stod i begrepp att av-
sluta "skuån" på en åker, så kunde
det hända, att en av "skuaräkärningarna"
tygst och hemlighetsfullt plockade
tillhopa några stenar samt ett par

axvippor och blad, som hon därefter
trampade ned i markytan i ett hörn av
åkeren. Dessa strån skulle atgöra
"offa (offer) te vättana å tomtarna
(tomtarna)".

1) / Så snart havren blivit torr, skulle
den bärgas och läggas in i laden (laan:
last). Att säden var torr bevisades
därav, att "mekina vree se kring kra:
ken", när man daag i desamma. Var
havren däremot ej genomtorkad (inte gömen:
törad), "så hängde mekina faste ne kra:
ken". I stället för uttrycket: "jå
ska bärga ing havre", vilket givet:
vis ofta förekom, sa man: "jå ska
köra ing havre." Havren körades
hem till togen (ben) lastad på en

på en arbetsvagn placerad fladbottnad
pinnhäck, som benämndes "röne" eller
"sääröne". Då man efter "råjskuans"
avslutande skulle börja "bäja ing
råw", spände man över rönens hela
yta ett linnetakan, som benämndes
"sälaken", och som hade till uppgift
att kvadratta all den spillig (spelliw),
som under "råwköningen" lossade
från de på "säärönen" lastade (härsta)
"råwkrakana". Vanligtvis fick "sälaken"
ligga kvar på "säärönen" även under
"håmbäajningen" och "håvabäajningen".
När man "lassade håvakraka",
lade man på botten (bonnen) av
rönen fyra stycken krakar, två på
rönens främre del och två på dess baksida,

LUNDS UNIVERSITET
FOLKMINNESARKIV

varvid nekarnas stubbändar kommo
att ligga på de längs rörens läng-
sider varande "rönahöänen", medan
deras axändar möttes i mitten av rören.
Ovanpå denna omgång av fyra kra-
kar lade man nu en liknande omgång
nummer två, vilken i sin ordning
följdes av omgången nummer tre, varefter
följde omgångarna nummer fyra, fem
och sex. "Fira å tjue haviakraka" på
sammanslagt 240 mekar eller tio havar
"ansaus å va ett lamen stoät säatass
på en femti åuå sen." Krakarna
skulle sitta kvar i tassat under
transporten hem till logen.

Det arbetslag, som "lade" den
"inghääjåde" havaren, bestod i regel
av tre personer. Den person, som

"laade sän (sädde) i laet eller på stannet",
benämndes "laakrauka". Den, som kastade
eller "flydde" neken till "laakraukan", kalla-
des "nekakrauka". Den person, som "sto på
loen" och med en sädestjuga (sätjyva =
säjätjyva) eller "nekatjyva" "tjygnade opp"
neken till "nekakraukan", kunde bli
kallad "nekatjyvare" eller "opptjyvare".

Beständ form: "nekatjyvan", "opptjyvan".

"Läsaets" bottenlager benämndes "stäle".
"Stälen" sattes så, att "laakraukan" böjades
med att precis i mitten av laden ställa
nekarna upprätt med axen upp, nek intill
nek, ring efter ring, tills hela botten-
varvet var färdigt. Överpå denna
"stäle" och utester "laets" ytterkanter
lade man nu en ring, varvid man
lade två nekar på varandra, vilka

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

placerades i horisontalt läge med ax-
ändarna riktade mot läts mitt. Den-
na ring av horisontalt lagda nekur be-
mämades "stubbfloen". Innanför "stubb-
floen" och stödd mot densamma lades
en ny ring, vari alla nekarna fingo
en lutande ställning, med toppändarna
nedåt mot "stälén". Därefter "lade
sackaukan" ring efter ring, tills även
detta varv var färdigt. Sedan följde
en ny "stubbflo" och ett nytt varv, och
på detta sätt fortgick "laanet", tills
hela sädesgräden (säggräen = säjagräen) ha-
de kommit ing unne tak å blett opplaad".

De som "lade" fingo inte prata med var-
andra, medan "laanet" pågick. Detta var
nödvändigt, för att råttorna (rättarna) ej
skulle få vetskap om (fau vär an), var

UNIVERSITETETS
FOLKMINNESARKIV

såden blivit lagd.

"Nå härle gröen va bleen opplaadä, så skulle laakrauken ha äjt paa nya lennebyxa an sett kossbonga-folk i stället för sina gamle, som kraukan hade sketet stora hål paa knän paa, månn kong taet ä ligget ä kropet ikring i taet ä trakat ihop nekänä." Glade en pige tjänstgjort som "laakrauka", så utgick ersättningen för förstörda kläder i form av ett nytt linne-skört (äjt nytt lenneskört).

Före år 1860 fanns i den här socknen icke ett enda tröskverk, varför även de större jordbrukskarna voro nödsakade att tröska all sin säd med slaga (slaja=slaje)

eller "pläjet". Torpare, "som hade lite
säj å smau loa", plögde en- eller två-
tröska (åjn. ella tvåtröska), men böna-
deina, som i regel hade "römlia loa",
brukade fyrtiöska (fiåtröska) sin
"sägröe".

Ennan "havartröskningen" skulle
börja, klev (klov) en tröskkarl
(tröskeka) upp till toppen av "havrelaet"
(havrelaet) och "härde (hoo) ne" ett visst
antal ~~traskar~~ traskar, vilket parti blev kallat
"en nehävning" (åjn. nehovning). Sedan
detta parti blivit uppstaplat "i åjne
ännen au loen", löste man upp ett visst
antal, antingen tolv, sexton eller aderton,
nekar, vilka man breddde (bräjde) ut
på golvet i bogens längdriktning, "lika
mönna pau va sian", med toppändarna

riktade mot logens mitt. En sådan omgång nekai benämndes "lāj". När man "löst" opp nekai å brände ut från logålet (logglovet)", vilket göremål kallades att "lāja fram åjt lāj", måste man nog tillse, att alla nekainas axknutar blevo väl upplösta. Så snart ett för "fiätröskning" avsett "havralāj" blivit framlagt, fattade de till fyramannalaget hörande "tröskekarana" sina "plāja" och ställde upp sig på sina respektive platser. Låg logens längdriktning åt öster och väster, så ställde lagets äldste och bäste "tröskeka" sig ungefär fyra fot öster om den till norra lājhalvan hörande lāggit åt öster liggande neken, medan lagets näst bäste man intog ställ-

ning fyra fot väster om södra täj-
halvan tängit åt väster varande nek.
Och under det att tredje mannen i laget
med blicken vänd mot öster fattade
posten mellan nekarna i norra delen
av täjet och cirka fyra alnar från sin
på denna sida stående kamrat, tog
karlen nummer fyra en motsvarande plats
på "täjets" södra halva. Just som lagets
öster om norra täjhalvan stående bäste
man lät med ett inbedande slag sin
"slajdruns" träffa toppändan av den
närmast framför honom liggande neken,
var den väster om södra täjhalvan
stående träskkarlen redo att med
sin "slaje" slå slaget nummer två,
vilket blev tilldelat den framför
hans fötter liggande kärven. Och

i samma ögonblick som den till lagets tredje karl hörande "slajadunsen" beskrev en bage i luften för att slå "fiatröskarelagets" tredje slag, vilket var ämnat åt den nek, som fått slaget nummer ett, höjde den fjäre tröskelan sin "pläjel" för att slå lagets fjärde slag, vilket skulle tilldelas den kärve, som fått slaget nummer två. Så länge tröskkarlarna tröskade (tröske) på toppändarna av sina respektive nekar, stego de underlag (slae di unnåsla), o. n. s. "pläjladransana" ginge från högra sidan om "slajahanglana" upp i luften, innan de sänktes mot nekarne. Men så snart "slajadransana" under

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning
På Lunds universitet

fröskningens gång hunnit bearbeta "toppännarna" och började malkas "neka-bangen", kastade de fyra frösk-larlarna liksom på en given signal om sina "diunsa", så att dessa gingo upp i luften på vänstra sidan av "pläjlakaglarna", varefter de med mängdubbelt ökad kraft föllo ned över nekarna. Detta sätt att svänga slagan kallades att "slå ävä-sla". Sedan man genom att "slå ävä-sla" bearbetat nekens tjockända ut till dess stubbända, som helt drastiskt benämndes "aasänne" (aas-äjne), vände man på samma nek tillbaka mot "toppännaren", varvid man efter passerandet av "nekabangen"

återigen började "slå unnästa". Medan de två tröskkarlarna på detta här beskriurna sätt tröskade ena sidan av norra läjhalvans längst mot öster liggande nek, tröskade de två andra männen den södra läjhalvans längst åt väster varande käve. Så snart man hade bankat em hela "läjet", vände man nekarna, och sedan man töst upp de "stubbaknuta", som tilläventyrs kunde finnas kvar på "nekabangen", gjorde man "buntbang" av banden, varefter man tröskade nekarna på dess nu uppåtvända sida. Sedan man återigen hade hängt ^{hög} "pläjlarna", ställde de två till vardera läjhalven hörande männen sig vid var sin ända av sin-

Byggländ
Vimmerby
Mishult
1882

4902

Thors Pettersson
Född 1882 i Mishult

40

respektiva halva, varefter de genom att
med fötterna föra (busa) halmen framför
sig förflyttade densamma till löghalvans
mitt, där man med händerna skakade (uste
opp) halmen, som därefter lades i buntar,
"havrehalmsbuntar". När man tröskade korn,
skakade man halmen med en "restklynga",
som förfärdigats av en trehörnig trägren.

Sedan man tröskat ett visst antal
"nehovningår" havre, skulle den uttröskade
såden "rivas", "sopas" och "kastas".

Då havren skulle "rivas" och "sopas",
skyfflades hela havrepartiet upp i en
stor kam längs golvet, vilken ströckte
sig från logets ena kortvägg till
den andra. En av tröskkarlarna
grep en räfsa eller "riva", stack

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

"riveskaftets ämne" under sin vänstra överarm och fattade med "höjre näven" tag å skaftets mitt, och sedan han hade ställt sig grensle (gränsle) över kammen, började han försiktigt föra "rivan" fram och tillbaka genom kammen ena ände, varvid alla rivans pinningar eller tingar (tingar) gingo i samma spår (sta). Varje gång räfsans huvud (rivans huf) gick tillbaka, flyttade (flette) mannen sig omäcket bakåt. En annan av tröskkarlarna tog en sopkvast (sopkaust) och sopade varsamt (lätta) ihop de halmstubbarna, som vid "rivningen" blevo synliga. Glansen skulle "rivas" och "sopas" två gånger, innan den blev färdig att "kastas".

Kastningen utfördes helst, när en
svag vind blåste (nå åju lanom
(lanem = lanem) kastning blåste).

Sedan havren skyfflats upp i en diäs
(diäse) vid logens ena kortvägg eller
gavel, kastades den med kastskeffa
(kasteskovel = kasteskävel) i riktning
mot motsatta väggen. Emedan den
havre, som vid kastningen gick längst
fram på loggskovel, var kärnfullare
och tyngre än den övriga, blev den ofta
kallad "käänhavre". Den havre, som
föll bakom "käänhavren", var slö och
kärnlös, varför den blev kallad "slö-
havre". Närmast agarna kommo mindre
"havrakån", som benämndes "smau-
havre" eller "smausä", och som man
lät förmåla till nötkreaturen (fäjnöken).

Detta mjöl benämndes "smausäsmjöl" (smausäjsmjöl).

Sedan kastningen avslutats, bars havren upp på stuguvinden (vingen), loftet (nattstuan) eller tredje våningen (treå våningen = tree wing = tree tarren), där den sedan förvarades i örkar (öäka = öäkä), bingar (binga) eller fritt liggande drösar (dräsa). Genom att vid varje lägligt tillfälle rita kors (koas = koäs) i havren, trodde man sig kunna skydda den mot trollen och mot förgäring (färgäring) i övrigt.

Enär all "stökavre" användes till kreatursfoder, fick denna kavre mestadels gå under beteckningen "föä kavre". Stöne delen däraf förmaldes till grisarna eller svinen (schinen), vilket mjöl blev kallat

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

"grissmjöl" eller "schinamjöl". Den havre, som hästen (herset=hoåset) fick, kallades "hästahavre", den till fåren ansedda havren benämndes "fårahavre", och den till hönsen "hönhavre" (hönehavre).

Det havremjöl eller annat slags mjöl som man gav korna och de andra nöt: kreaturen i sörp (syärp) eller "mjöldbucka", gick vanligtvis under den enkla beteckningen "mjöl".

Av "känhavren" avskilde man ett tillräckligt förvärd till "säahavre" (säjahavre), medan den övriga delen i regel gick till kreatursfoder. Vilde man ha de till slakt avsedda grisarna väl gödda (fetade=fäjtade), så utfodrade man dem under de sista veckorna av deras livs:

tid med ett av hälften "käänhavre" och hälften "baktalskoän" förmålet mjöl. När bonden skulle köra till staden (stan), marknaden (maaknen) eller kvarnen (kwäanen) eller skulle "köra te köäke" eller skulle "köra mä i äjn tikfää" (tikfärd), så måste han ha "redia havre" med sig till sin häst, "äss han inte velle skämmas opp i synen ingfa på kännige å skänninga" (bekanta och obekanta).

Förr i världen användes havre: mjöl vid brödbakning. Ett av lika stora delar råg, korn och havre malit mjöl fick heta "havrablang", och av dylikt mjöl bakades bröd även på en och annan rik gård, där säd fanns i överflöd. En rik änkefru,

Maria Aspelin i Odensvallahult, död
år 1861, bakade stikt bröd till sitt
folk. Fattiga torpare och backstug-
sittare fingo hålla till godo med ett
av hälften korn och hälften havre
bakat bröd. Över detta mjöl gick
under beteckningen "havrablaug", me-
dan brödet kallades "havrabrö". Detta
"havrabrö" bakades precis på samma sätt,
som man för tillredde och "bakte" gro-
bröd. Sedan man satt den från ett
föregående "bak" härstammande sur-
degen (surdegen) i blöt och denna
"hade böjst ä göra se", så slog man
ett lagom stort parti mjöl i ett
"dejträj" (dejträw), var man hällde
den nu sönderdelade surdegen (göälsen).

— som medelst ältning omsorgsfullt
sammanblandades med mjölet. Det
under ältningen av degen till densamma
använda vattnet (dejevannet), som skulle
vara uppvärmt (oppvärmt: ljummit)
eller kylslaget (köllslaget), fick inte
tillföras degen "föätare, än va dejen
to mat". Sedan degen blivit ältad och
knådad (ält å knoad), lades densamma
"i åjne åjnene au dejtrævet", varefter
man bredde (brøjde) åjt hængkløj (hand-
duk) å åjn sægaputa (dyna) åvå an".
Sedan den efter ett visst antal timmar
syntes ha blivit tillräckligt upp-
jäst (oppjystå), "älte (åjltte) å knoad"
man omsorgsfullt om densamma, vare-
fter man lade den i motsatta ändan
av "bætræjet" (bætrævet), där den

lick "pysa" en stund. Därefter eldade (åjlade) man upp i bakugnen (bakongen), och så snart "ongs-brasen" hade brunnit så pass länge, att träna i densamma började brista och falla sönder, var tiden inne att "stå opp. bröt (brödet)".

Sedan man med en degspade, i denna byggd kallad "dejtråjt" (dejtråjt), skurit ut ett stycke av degen, vilket man formade till en kaka, "tråjtade" man av "degen" ut ett nytt stycke, varav man formade kakan nummer två o. s. v. Lakor: na formades (stoes opp) på en över ena ändan av "dejtråjt" ställd, av ett par tunna brädlappar gjord flake, som benämndes "bakboä". Det mjöl, som man strödde på "bakboät" före varje ny kakas utformning, kallades "oppstauttaremjöl".

För att man skulle få tur (heäl-kät) med brödbakning under det kommande året, skulle man tidigt på skära torsdags "moän" (skära torsdags moän) gå ut i "böjden" och stjälta vedspånar (veaspaunå) från tre främmande vedbackar (träj främmade vekasta). Dessa "veaspaunå" skulle kastas in i bakugnen och förbrännas av lågorna (läuånå-låwåna), innan bakugnen nämnda dag efter förtagen eldning. sopades.

På 1850-talet och före denna tid bakade man på en och annan gård en sorts "havra-brö", som bestod av lika delar korn- och havremjöl. Dessa brödkakor, som voro försedda med ett hål i mitten, trädde sedan upp på en uppe under stugutaket hängande trästång, som kallades "bröstången".

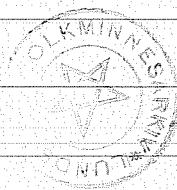
Det bröd, som man förr under missväxtår bakade av kornmjöl och bark, kallades "bakabrö". Av mjöl och succrö eller av mjöl och hasselhängen (nötarevå = nötarijva = nötabuskaråjva) bakat bröd blev kallat "blaugbrö".

Det under missväxtår av enbart mjöl bakade brödet benämndes "sårbrö".

På de gårdar, där man året om hade kvar mjök i brödet, kallades detta bröd i regel ej "kvarabrö" utan benämndes "grovbrö".

Det av siktat mjöl tillredda brödet, som man åt under kalvarna benämndes "sårat brö" (sårvat brö). Ett av grovsiktat (fajlsåvat) mjöl berett bröd kallades "fajlsårvat brö". Ett av "finsåvat" mjöl uppkokt vatten, (kokt spa) kummin (kumning) och fenkel (femkumning) anrättat bröd gick

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folkv.-forsk-
ning vid Lunds universitet

51

4902

51

under benämningen "hempebrö". Det
av mjöl och potatis ~~bakade~~ brödet
kallades "påabrö".

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

